

ESPAINIA EMAKUME FRANTSES BATEN IKUSPEGITIK: MADAME D'AULNOY-REN *LA RELATION DU VOYAGE D'ESPAGNE*

Melissa Guenther
“Doctoral Student”^a
University of Waterloo

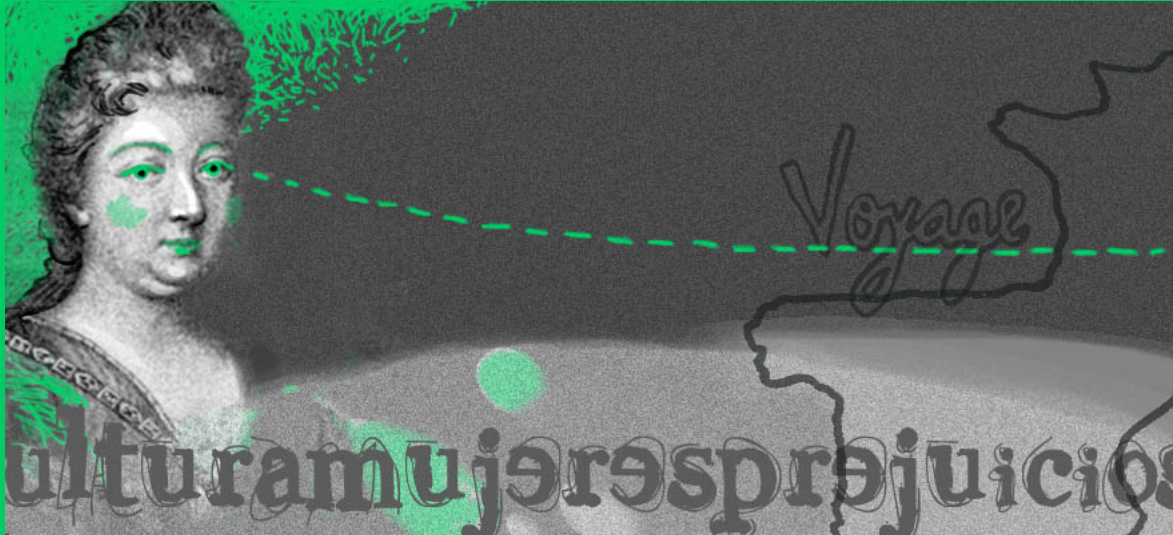
Aipatzeko gomendioa || GUENTHER, Melissa (2010): “Espainia emakume frantses baten ikuspegitik: Madame d' Aulnoy-ren *Relation du voyage d'Espagne* (1691)” [artikulu linean], *452°F: Literaturaren teoria eta literatura konparatua aldizkaria*, 2, 127-136 [Kontsulta data: uu/hh/ee], < <http://www.452f.com/index.php/eu/melissa-guenther.html> >.

Ilustrazioa || Mar Oliver

Itzulpena || Garazi Alberdi Valerio

Artikula || Jasota: 2009/10/04 | Komite zientifikoak onartuta: 2009/11/13 | Argitaratuta: 2010/01

Lizentzia || 3.0 Creative Commons lizentzia Aitortu - ez merkataritzarako - lan eratorririk gabe.



Labuperna || Madame d'Aulnoy-ren *Relation du voyage d'Espagne*-k (1691) garrantzia literario handia izan zuen eta XVII. mende bukaerako espainiar kulturaren eta ohituren isla omen da. Madame d'Aulnoyren xedea ez da espainiar kultura kritikatzeko ezta frantziar kulturari espainiarrari baino garrantzia handiagoa ematea ere. Aitzitik, Beste Espainiaren kultura eta ohiturak zeintzuk diren ikusita, bere burua emakume frantses bezala deskribatzen du. Artikulu honetan aztertuko da Madame d'Aulnoy idazle frantsesak emakume espainiarrak deskribatzeko modua, baita bidaien literatura klasikoan ohikoak diren aurreiritziek eta ezaugarriek bere deskribapenetan duten eragina ere.

Gako-hitzak || Marie-Catherine d'Aulnoy (1650-1705) | *Relation du voyage d'Espagne* (1691) | Literatura frantsesa | Bidai literatura | Emakume idazleak | 1600-1699 | Espainia.

Abstract || Madame d'Aulnoy's *Relation du voyage d'Espagne* (1691) had an immense literary importance and can be considered a mirror to the culture of Spain and its customs in the late Seventeenth-Century. Madame d'Aulnoy's observations do not aim to pass judgment on Spanish culture nor are they an attempt to promote to French culture over that of Spain. However, by observing the culture and customs of the Spanish Other her observations allow her to define her own identity as a French women. This article will examine how this French female writer, Madame d'Aulnoy, portrays Spanish women and to what extent the prejudices and practices of classical travel literature are present in her descriptions.

Key-words || Marie-Catherine d'Aulnoy (1650-1705) | *Relation du voyage d'Espagne* (1691) | French literature | Travel literature | Women writers | 1600-1699 | Spain.

Madame d'Aulnoy emakume bidaiari eta abenturazaleak herrialde berri batean bizi izandako abenturak kontatzen dizkigu 1691n argitaratutako *Relation du voyage d'Espagne*, atzerritar bezala Espainian bizi izandakoak, alegia. Gaur egun, obra hori ez da bere maitagarri ipuinen bilduma bezain ezaguna, hala ere, Madame d'Aulnoyren *Relation du voyage d'Espagne* garrantzia literario handia izan du. Espainiaren isla izateaz aparte, garai klasikoan Frantzian egindako hausnarketa ere bada. Egileak Espainia deskribatzen du espainiar kultura eta literatura Frantzian hedatzen ari ziren unean, izan ere, exotismo iberiarrak arrakasta handia zuen frantses irakurleen artean. Bidaia liburuen arrakastaz eta gutunen idazkeraz baliatu zen obra idazteko. Frantzian zegoen lehengusinari idatzitako gutunek osatzen dute liburua eta ikuspuntu bakarra aurkitzen dugu bertan, emakume bidaiari frantsesak Espainolei buruz duen iritzitik. Espainiako kultura ezagutu ondoren, ez du soilik berea estimatzen, izan ere, garrantzia ematen dio espainiar kulturari. Bestalde, bere nortasuna deskribatzen du bai emakume baita frantses hiritar bezala ere.

Gehien aztertu izan den XVII. mendeko bidaia liburuari buruz aritu aurretik –Madame d'Aulnoyren *Relation du voyage d'Espagne* (1691), alegia– idazlearen bizitza ezagutu beharra dago, oso famatua baita eta agian bere liburuak bezainbeste eztabaidatu izan da. Barneville-ko Marie-Catherine Jumelle, Aulnoy-ko kondesa, 1650ean Normandian jaio eta Parisen hil zen 1705eko urtarrilaren 14an. 1666an, hamasei urte zituela, 46 urte zituen aberats berri batekin ezkondu zen, François de la Motte d'Aulnoy baroiarekin, hain zuzen ere. Madame d'Aulnoy-ren amak, Madame de Gudannes-ek, Baroia salatu zuen 1669an bere senarra hondatu izan zuten porrot finantziarioengatik (Seguin, 2005, 399). Parisko Châtelet-eko Kontseiluak Aulnoy-ko Baroia errugabetzat jo zuen urte bereko azaroaren 4an. Orduan Aulnoy-ko kondesaren ama Espainian exiliatu zen Baroiari egindako akusazioan izandako eraginagatik. Ez dakigu Madame d'Aulnoy-k zerikusia izan zuen bere senarraren akusazioarekin, baina ukaezina da ezkutatu egin zela senarraren epaiketa hasi zenetik bere liburuak argitaratzen hasi ziren arte, 1690ean. Inork ez daki non egon zen urte misterioitsu horietan. Kritika batzuen arabera, kartzelan egon behar izan zuen eta ondoren konbentu batean (Thirard, 2006, par. 1), beste iturri baten arabera, ordea, amarekin exiliatu zen Espainian erruduna sentitzen zelako. Hori egiaztatzen duen dokumenturik egon ez arren, posible da Madame d'Aulnoyk Espainiara bidaiatu izana 1679 eta 1681. urte bitartean (Seguin, 2005, 7); dudarik gabe iskanbilaren inguruko zurrumurruak isilarazteko (Hester 89) eta amari bisita egiteko, Madrilen baitzegoen (Seguin, 2005: 400). Gertaera dramatiko eta ahaztezin horien ostean publikatu zen XVII. mendeko bidaia libururik ospetsuena (McLeod, 1989: 91), Madame d'Aulnoy-ren Espainiako bidaia liburua.

Relation du voyage d'Espagne oso garrantzitsua izan zen XVII. eta XVIII.mendeetan, baina ahaztuta geratu zen Madame d'Aulnoy-ren bi ipuin antologiek¹ eklipsatu zutelako. Gaur egun, kritikek balio literarioa eman diote obrari (McLeod, 1989: 93), baina analisi askok frogatu nahi izan dute Madame d'Aulnoy benetan Espainiara joan ote zen edo deskripzioak plagiatu ote zituen. Dena den, ez diezaiozun obraren egiazkotasunari gehiegi erreparatu, izan ere, merezi duena Espainolen kulturaren eta Espainiaren ikuspuntu kritikoari eta deskribapenei erreparatzea da. Horrela, herrialdeari buruzko ohiturak eta espainiarren morala ezagutzeko aukera eman izan du. Horretaz gain, baliagarria izan zen garaiko hiztegiak hitzez hornitzeko, Diderot-en *Encyclopédie* eta d'Alemberten hiztegiak, esaterako (Melzer, 2006: 42). Madame d'Aulnoy-k *Relation du voyage d'Espagne* idatzi zuen bizitako ustezko esperientziaren ondoren eta XVII.mendeko Espainiako bidaia liburu garrantzitsuena eta hezigarriena omen da (Prud'homme, 1995: 166).

Bidaia liburuak antzinan errotutako ohituren isla dira eta etengabeko garapena izan dute. Erdi Aroko Marco Polo² periploren idazkietatik hasita, Amerikako esploraziokoekin jarraituz, eta Europatik kanpo, XVI. mendean Jacques Cartier³, André Thévet⁴ eta Jean de Léry⁵ bidaiarien liburuak aurkitzen ditugu. Aurretik aztertzen zutena urrutiko lurraldeak ziren arren, XVII. mendeko Frantsesek, ordea, alboko herrialde ezezagunak esploratu zituzten (Requemora, 1997, 128). Garai hartako bidaia liburuetako idazleek nolabaiteko askatasuna izan zuten deskribapenak egiterako orduan, gaiak berriak zirelako, baina, era berean, askatasun horrek haien obren egiazkotasuna frogatu beharra zekarren eta oso zaila zen ospea lortzea. Frantseseko “a beau mentir qui vient de loin” atsotitzak erakusten du bidaia idazleei buruzko aurreiritzia eta horren aurka borrokatu behar izaten zuten. Madame d'Aulnoy-k bidaia idazkien egiazkotasuna aipatu zuen “Irakurleentzako oharrean”:

Je n'ai écrit que ce que j'ai vu, ou ce que j'ai appris par des personnes d'une probité incontestable. Je n'en allègue point des noms inconnus, ni des gens dont la mort m'ait fourni la liberté de leur supposer des aventures. [...] je me contente d'assurer que ce qui est dans mes Mémoires, et ce que l'on trouvera dans cette Relation, est très exact et très conforme à la vérité (d'Aulnoy, 2005: 31).

Ohar horretaz gain, Madame d'Aulnoy liburuaren egiazkotasuna bere gutunetan⁶ justifikatzen du behin eta berriz.

OHARRAK

1 | *Les Contes de Fées* (1697an argitaratua) eta *Les Contes Nouveaux edo Fées à la mode* (1698an argitaratua).

2 | *Devisement du monde*, 1298.

3 | *Bref récit et succincte narration de la navigation faite en 1535 et 1536 par le capitaine Jacques Cartier [...]*, 1545.

4 | *Cosmographie et singularités de la France antarctique*, 1557.

5 | *Histoire d'un voyage fait en la terre du Brésil*, 1578.

6 | Madame d'Aulnoy-k eskutitz batean gehitzen du lehengusinari Espainiako alderdi batzuei buruz idatzi behar izan ziola “Zehaztasun handiz esan dizkizut gauza asko, interesatuko zaizkizulakoan, horregatik aurretik erreparatu ez nien bitxitasun askori buruz informatu izan naiz, baina horiek interesatu izan ez balitzaizkizu, edo zure gelatik irten gabe bidaiatu nahi izan bazenu, ez nukeen hori egin izango” (d'Aulnoy, 2005, 157). Idazkera estiloaz baliatzen da bere idazkien egiazkotasuna frogatzeko “Gauzak burura datorzikidan heinean kontatzen dizkizut, oso txarto esaten dizkizut, baina maite nautzenez, lehengusin maitea, lasai nago, akatsak egin arren” (d'Aulnoy, 2005, 218). Beste era batera esanda, bere akats eta idazkeraren bat-batekotasunari esker lortzen du bere estiloa naturala eta benetakoa obra honetan.

Bidaia liburuen idazle famatu berri horrek dibertimendua eta intriga nabarmentzen zituen irakurle frantsesen interesa mantentzeko. Horregatik, gizarte espainolari buruzko obrek irakurle asko erakartzen zituzten, gizartea exotikoa eta liluragarria baitzen. Beraz, espainiar literatura Frantzia sartzen hasi zen gero eta gehiago eta Frantsesek bertsio originala irakurtzen hasi ziren, hau da, espainolez. Esate baterako, Madame d'Aulnoy-k izugarri estimatzen zuen Miguel de Cervantesen *On Kixote Mantxakoa* liburuak Espainiaren irudi exotiko eta misteriotsua islatzen zuen (Palmer, 1971, 223-224). Frantziako literatura aretoetan ere interesa zuten Espainiarekin zerikusia zuten gauza guztietan (Rogers, 1926, 208-209). Beste era batera esanda, Espainia modan zegoen. Frantsesen interes hori ez zen soilik espainiar Ondorengotzagatik – izan ere, erabakigarria zen Espainiaren etorkizunerako- baizik eta garai hartan Espainiako boterearen gainbeheragatik, eta, era berean, Orleans-eko Marie Louise-ren heriotza misteriotsuagatik, Karlos II.aren emaztea (McLeod, 1989, 94). Frantsesen interes horregatik Espainiako bidaia liburuetan eta bertako deskripzioetan herrialdearekiko eta herritarrekiko aurreiritziak ageri ziren. Bazeuden testu guztietan errepikatzen ziren estereotipoak, esaterako, Espainiako ostaturak, espainolen bizio eta formaltasun gabeko ohiturak, pasioa, biolentzia eta mendeku bortitzak, sinesmen superstisiozoak eta, azkenik, haien ohitura basatiak. Espainiari buruzko mespretxuzko ideia guzti horiek bidaiarien aurreiritziak dira eta antzematen dira Madame d'Aulnoy-ren oharretan.

Madame d'Aulnoy-ren *Relation du voyage d'Espagne* XVII. mendeko Espainiaren deskribapena egitea du helburu. Ikuspuntu bakar batetik idatzia dago: bidaiari emakume frantsesak Espainolei buruz duen iritzitik. Bidaiaria eta Espainolen arteko erlazio horren deskribapen gehienak Espainiako gizarteari buruzko zati bati buruzkoak baino ez dira: goi-mailako gizarteko kideei buruzkoak, emakumeei buruzkoak hain zuzen ere. Espainolak irudikatzen ematen du, baina irudikapen hori ez da guztiz bidezkoa. Emmanuel Lévinas-en arabera, kulturari buruzko ikuspuntu bakarra dugu, elkarrekotasun falta dago eta hori beharrezkoa da Beste kultura identifikatzeko. Argi dago berak aztertzen duela eta era berean bera aztertua dela, hau da, Beste Espainiarrak bidaiaria ere aztertzen du. Hori ez dago ez testuan ezta Madame d'Aulnoy-ren deskribapenetan.

Tzvetan Todorov-en ikuspuntuari jarraiki, exotismoa bi kategoriatan banatzen da. Lehen kategorian herri aurreratuak eta beste herriengan gailentzen direnak daude; bigarrenean, herri ez hain garatuak eta besteen azpitik daudenak. Ematen du Madame d'Aulnoy-ren deskribapenetan bi tendentziak aldi berean daudela; Espainolak deskribatzen ditu, Frantsesak gailentzen dituztelarik, eta, era berean, desberdintasun kultural esanguratsuei dagokienean, Espainolak Frantsesen azpitik jartzen ditu. Oro har, idazleak espainolei buruzko

iritziak objektibitatearen eta estimazioaren artean oszilatzen du. Hori guztia begibistakoa da hurrengo aipamenean:

Vous m'allez dire que les Espagnols sont fous avec leur chimérique grandeur. Peut-être que vous dirai vrai ; mais pour moi qui crois les connaître assez, je n'en juge pas de cette manière. Je demeure d'accord, néanmoins, que la différence que l'on peut mettre entre les Espagnols et les Français est tout à notre avantage. Il semble que je ne devrais pas me mêler de décider là-dessus, et que j'y suis trop intéressée pour en parler sans passion. Mais je suis persuadée qu'il n'y a guère de personnes raisonnable qui n'en jugent ainsi (d'Aulnoy, 2005: 285).

Narratzailearen balorazio guztiak bere bizitzaren eta esperientzien ondorio dira. Bere balore sistema horretan oinarrituta, Besteari buruzko balorazioa egiten du. Erlatibismo kulturalaren nozioa, beraz, oso garrantzitsua da, izan ere, ez dakar beti Bestearen ukapena, eta Madame d'Aulnoy-ren liburua horren lekuko da. Narratzaileak bi kulturen arteko diferentziak aztertzen ditu eta kontu handiz dabil gizarte testuinguruan kokatzerako orduan. Madame d'Aulnoy-ren idazkera etnografiaren definizioarekin bat dator Besteari buruz idazten duenean: Bestearen kulturari buruz idaztea.

Espainiako egoera ikusita, Madame d'Aulnoy-k azpimarratzen du emakumeen askatasuna mugatua zela eta gizonen mende zeudela. Emakumeen mugikortasunarekin zerikusia duten muga horietaz konturatzen da hirugarren gutunetik aurrera, izan ere, azaltzen du emakumeek ezin zutela bi egun baino gehiago Espainiako bideetako ostatu batean egon. Espainiar gizarteko emakumeen isolamendu hori Madrilgo gortearaino iristen da. Han emakumeak balkoi eta leihoen atzean egoten ziren, karrozetan zihoazenean beti errezelak zeuden, amoranteak konbentuetara bidaltzen zituzten erregeak haiekin amaitu eta gero "erlijioso bihurtzeko" (d'Aunloy, 2005, 285) eta, azkenik, emakumeak jantzi dotoreak zeramatzen jendaurrean agertzen ziren bakoitzean eramateko.

Madame d'Aulnoy-k emakumeen mendekotasun hori erakusten du irudimen handiko adibide baten bidez, jateko arau espainiarrei buruz ari denean. Gizonek bakarrik jaten dute mahaian, emakumeak, aldiz, lurrean, alfonbraren gainean haien seme-alabekin. Narratzailearen ustez, ez dute horrela jaten errespetuagatik (d'Aulnoy, 2005, 310), baina afaltzeko modu horren bidez, bi sexuen arteko diferentzia markatzen da. Madame d'Aulnoy-k ohitura hori berriz ere aipatzen du irakurleei kontatzen dienean berak alfonbran eseri behar izan zuela bazkaltzeko.

Le couvert était mis sur une table pour les hommes, et il y avait à terre, sur le tapis, une nappe étendue avec trois couverts pour doña Teresa, moi et ma fille. Je demeurai surprise de cette mode, car je ne suis pas accoutumée à dîner ainsi. Cependant, je n'en témoignai rien et je voulus y essayer, mais je n'ai jamais été plus incommodée ; les jambes me faisaient un mal horrible ; tantôt je m'appuyais sur le coude, tantôt sur la main ; enfin, je renonçais à dîner, et mon hôtesse ne s'en apercevait point, parce qu'elle croyait que les dames mangeaient par terre en France comme Espagne. Mais [les hommes], qui remarqua ma peine, [...] me dirent [...] qu'absolument je me mettrais à table. Je le voulais assez, pourvu que doña Teresa s'y mît ; elle ne l'osait, à cause qu'il y avait des hommes, et [...] elle nous avoua [...] qu'elle ne s'était jamais mise dans une chaise [...] (d'Aulnoy, 2005: 195-196).

Era berean, Madame d'Aulnoy-k Espainolek gortean duten jarrera kritikatzan du. Formaltasun falta aztertzen du haien jokabidean, Frantziako gortean dagoen jarrerarekin konparatuz:

[les femmes] ne se baisent point en se saluant. Je crois que c'est pour ne pas emporter le plâtre qu'elles ont sur le visage ; mais elles se présentent la main dégantée ; et, en se parlant, elles se disent tu et toi, et elles ne s'appellent ni madame, ni mademoiselle, ni Altesse, ni Excellence, mais seulement doña Maria, doña Clara, doña Teresa. Je me suis informée d'où vient qu'elles en usent si familièrement, et j'ai appris que c'est pour n'avoir aucun sujet de se fâcher entre elles [...] (d'Aulnoy, 2005: 211-212).

Narratzaileak emakume frantsesaren ikuspuntutik aztertzen du, eta haren ustez, gizalege horrekiko axolagabetasuna harrigarria da eta gorte bietako emakumeen jarreraren arteko desberdintasuna azpimarratzen du. Madame d'Aulnoy-k gehitzen du

[c]'est la coutume à Madrid que le maître ou la maîtresse du logis passent toujours devant ceux qui leur rendent visite. Ils prétendent que c'est une civilité d'en user ainsi, parce qu'ils laissent, disent-ils, tout ce qui est dans leur chambre au pouvoir de la personne qui y reste la dernière (d'Aulnoy, 2005: 371).

Autoritatearen deskribapen horrek emakume Espainol exotikoa errepresentatzen du. Doña Terearen errepresentazioak ere horixe bera indartzen du, Madame d'Aulnoy-k emakumeen jarrera ideiala aipatzen duenean:

[L]es trois chevaliers demeurent là, parce que ce n'est pas la coutume en Espagne d'entrer dans la chambre des dames pendant qu'elles sont au lit. [...] Doña Teresa me reçut avec un accueil aussi obligeant que si nous avions été amies depuis longtemps. [...] [Q]uand il fut question de se chauffer, elle fit ôter la clef de sa chambre et tirer les verrous. Je m'informai de quoi il s'agissait pour se barricader ainsi ; elle me dit qu'elle savait qu'il y avait des gentilshommes espagnols avec moi, et qu'elle aimerait mieux avoir perdu la vie qu'ils eussent vu ses pieds. Je m'éclatai de rire, et je la priai de me les montrer, puisque j'étais sans conséquence. Il est vrai que c'est quelque chose de rare pour la petitesse, et j'ai bien vu des enfants de six ans qui les avaient aussi grands (d'Aulnoy, 2005: 191-192).

Madame d'Aulnoy-k arau hori dibertigarria zela uste bazuen ere - hau da, gizonen ezin zutela inoiz emakumeen oinak ikusi-, ez zuen deskribapen horrekin ohitura barregarri utzi nahi; bere helburua emakume ideiala aurkeztea zen, garai hartako ohiturak eta praktika kulturalak errespetatzen eta garrantzizkotzak jotzen zuena. Era berean, Madame d'Aulnoy-k Espainiaren irudi orekatuagoa aurkezten du, bi alderdiak erakusten dituelako, XVII. mendeko literaturan ikusten ditugun bezala. Baina gogoan izan behar dugu idazleak muturreko adibideak aipatzen dituela anekdota bitxiak kontatzeko.

Horrela, Madame d'Aulnoy-ren obrak erakusten digu frantsesek beste kultura bat antzematen duten modua. Agian, berarentzat “ [b]idaiak aurretik zekiena edo aurretik liburu batean irakurritakoa konfirmatzeko balio izan dio” (Cioranescu, 1983, 57). Askotan frantsesen nagusitasuna azpimarratzen zuen. Esaterako: Frantziako gazteluak Espainiakoak baino politagoak dira (d'Aulnoy, 2005, 55, 170), Frantziaren gizalege handiagoarekin jokatzeko da emakumeek ez dutelako lurra jaten (55, 196), Frantziako printzesek askatasun handiagoa dute Frantziaren (210) eta frantsesek formaltasuna errespetatzen dute (212) adibide batzuk ematearren. Askotan, Frantziarekin egindako konparazioek Espainia gutxiesten dakarte. Baina batzuetan, gutxietan bada ere, autoreak estatusak inbertitzen dituzte pasadizo kritikoetako konparazioetan. Esate baterako, Espainian maila bateko kideak ez dira gainerako kideekin erlazionatzen, Frantziako goi-mailako gizartean, ordea, maila desberdinetako kideak erlaziona daitezke puntu batetaraino, behintzat. Kasu horretan, behe-mailako jarreratzat jotzen du. Gainera, azpimarratzen du Espainiako emakumeek edertasun paregabea dutela (213), Frantziako emakumeak baino hobeto ibiltzen direla takoizko zapatekin, izan ere, ematen zuen hegaz egiten zutela (200). Horrez gain, maitasuna sutsuagoa eta argiagoa dela Espainian Frantziaren baino (314-315). Hortaz, kritikak ez dira beti txarrak edota mespretxuzkoak.

Relation du voyage d'Espagne liburuko aurreiritzi eta estereotipoen gain, Madame d'Aulnoy-ren testua bikaina da, alde batetik XVII. mendeko bidaiariak egindako bidai luze eta neketsu horretan

dauden deskribapenengatik, eta, bestetik, idazle bezala lortutako arrakastagatik, izan ere, gizonak nagusitzen ziren genero horretan. Espainiako bidaietako genero hori modan jarri zuten XVII. mendean eta bere liburua korrante horren parte izateaz gain, generoaren etorkizuna balditzatu zuen. Madame d'Aulnoy arrakastatsua da bai generoagatik bai jorratzen duen gaiagatik. Garai bateko Espainolak aurkezten ditu, exotismo iberikoaren deskribapenek frantsesen artean izugarrizko arrakasta zuten unean, Frantziak interesa baitzuen XVII. mende bukaerako Espainiako egoera kultural, politiko eta ekonomikoagatik. Madame d'Aulnoy-ren deskribapen bizi eta zehatzek Espainia eta Espainolei buruzko aurkikuntzak eta aurreiritziak erakusten dituzte. Hori guztia emakume frantsesaren ikuspuntutik egiten du. Garai hartako ohitura ez bezala, Madame d'Aulnoy zuzena da deskribapenak aukeratzean. Madame d'Aulnoy-k aurkezten duen espainolen irudia ez da bakarrik exotikoa edo behe-mailakoa. Beste era batera esanda, deskribapenei erreparatuz gero, argi dago Madame d'Aulnoy-k bi kulturen arteko desberdintasunak estimatzen dituela.

Bibliografia

- CHUPEAU, J. (1977): «Les récits de voyage aux lisières du roman». *Revue d'histoire littéraire de la France*, 77, 536-553.
- CIORANESCU, A. (1983): *Le masque et le visage: du baroque espagnol au classicisme français*. Genève: Librairie Droz.
- D'AULNOY, Marie-Catherine Jumelle de Barneville, comtesse d' (2005): dans Seguin, M. S. (éd. et introduction), *Relation du voyage d'Espagne*. Paris: Desjonquères.
- FOULCHÉ-DELBOSC, R. (1926): «Madame d'Aulnoy et Espagne». *Revue Hispanique* 67, 1-152.
- GRÉLÉ, D. (2003): «L'identité du héros dans les utopies du règne de Louis XIV» *Neophilologus* 87.2, 209-222.
- MCLEOD, G. (1989): «Writer of Fantasy: Madame d'Aulnoy» dans K. M. Wilson et F. J. Warnke (éds), *Women Writers of the Seventeenth Century*. Athens: University of Georgia Press, 91-99.
- MELZER, S. E. (2006): «The Relation De Voyage: A Forgotten Genre of 17th-Century France» dans J.R. Perlmutter (éd et préface), *Relations & Relationships in Seventeenth-Century French Literature*. Tübingen: Gunter Narr, 33-52.
- PALMER, M. D. (1971): «Madame d'Aulnoy's Pseudo-Autobiographical Works on Spain». *Romanische Forschungen* 83, 220-229.
- PRUD'HOMME, H. M. (1995): «Notorious women»: Women writers and nouvelle galante, 1663-1708. Diss. The University of Texas at Austin.
- REQUEMORA, S. (1997) : «Un seul genre de "Voyage en France"? Entre modèle réel et réécriture fictionnelle, l'espace du voyage». Actes du Colloque Aix-en-Provence, 27-28 septembre 1996, R. Duchêne et P. Ronzeaud (éds). *Papers in French Seventeenth Century Literature*. Paris, 113-134.
- ROGERS, P. P. (1926): «Spanish Influence on the Literature of France» *Hispania: A Journal Devoted to the Teaching of Spanish and Portuguese* 9.4, 205-235.
- SEGUIN, M. S. (2005) (introduction). *Madame d'Aulnoy : Relation du voyage d'Espagne*. Paris: Desjonquères.
- THIRARD, M.A. (2006). «Aulnoy, Marie Catherine, Comtesse d'» dans J. Zipes (ed.), *The Oxford Encyclopedia of Children's Literature*. Oxford University Press.
- TODOROV, T. (1989): *Nous et les Autres*. Paris: Seuil.